

nepatrné znalosti do pomyslné skládky našeho poznání. Jak ale mnozí kolegové vědí, právě tyto drobné „objevy“ leckdy slouží jako podnětná inspirace či napomáhají propojování osob či událostí v netušených souvislostech. Nevadí, že publikace je postavena na většinou již zveřejněných textech, protože původní studie jsou doplněné o celou řadu nových poznatků. Naopak je škoda, že kniha postrádá souhrnný závěr, který by propojil všechny čtyři části a vyzdvihl, jak se všechna pojednávaná témata překrývají a doplňují.

MARTIN MUSÍLEK

Amica – Sponsa – Mater. Bible v čase reformace, ed. Ota HALAMA, Kalich, Praha 2014

345 s., ISBN 978-80-7017-213-1

Stručná anotace na zadní straně obálky deklaruje, že předkládané kolektivní dílo vzniklo u příležitosti čtyřstého výročí posledního vydání Bible kralické (1613–2013) a že cílem tohoto sborníku je „napříč náboženským spektrem i historickými obory přehlédnout dějiny biblického překladu v českých zemích“. Obsah knihy tento záměr naplňuje pouze částečně, neboť biblické translatoologii v pravém smyslu je zde věnována stěží třetina příspěvků. Bylo by namístě mluvit spíše o multidisciplinární reflexi dobové, konfesní či žánrově podmíněných přístupů k biblickému textu, neboť v tomto duchu se kniha nese. Časové a tematické vymezení díla na „období, které tradičně spojujeme s českou reformací 14.–17. století,“ již v anotaci zpřesňuje slova podtitulu: *Bible v čase reformace*. Nejde tedy o sborník, který by se věnoval pouze reformaci 16. století, jak jsme zvyklí pojem většinou vnímat. Složení autorského kolektivu (stejně jako vzletný název substrahovaný z citátů od Matěje z Janova) napovídá, že těžištěm knihy bude mediivistický výzkum.

První čtyři studie pojednávají o pramenech druhé poloviny 14. století pojímaných jako vypořádající vzorek devočního hnutí, na jehož základě se mohla později rozvinout reformní „viklefská“ teologie pražských mistrů. Svě místo tu zaujímají filologické studie (Milada Homolková, Kateřina Voleková, Markéta Pytlíková) zabývající se vztahem prvních staročeských překladů bible k dobově frekventovaným výkladovým textům (mezi nimiž vyniká *Postilla litteralis* Mikuláše z Lyry). Pozoruhodný teologicko-sociální přesah vykazuje článek Dušana Coufala o glosovaném výkladu

Žalmů Konráda ze Soltau. Na základě intertextuální analýzy jednoho z opisů Konrádova psalmodického výkladu (Praha, Národní knihovna ČR, sign. III A 8) Coufal vykresluje uživatelský potenciál exegetického spisu v prostředí pražské univerzity osmdesátých a devadesátých let 14. století, kde neznámý pisář (patrně student) rozšířil původní dílo o marginální glosy přejaté z kazatelských sbírek Milíče z Kroměříže.

Zatímco první čtveřice příspěvků se zaměřuje na studium pramenů, které lze vnímat ještě jako ryze katolické, následujících pět článků bychom již mohli nazvat husitologickými. Jejich společným rysem je odhalování věroučných obsahů v biblické argumentaci. Sémantický rozbor Husova polemického spisu *Contra occultum adversarium* (Jana Nechutová) střídá interpretační stať o teologickém sebeporozumění Jana Husa v jeho dopisech jako odrazu vědomého naplňování konceptu *imitatio Christi* (Pavel Kolář). Pavel Soukup pak na příkladu jednoho novozákonního verše ukazuje, jak protichůdné argumenty o zdroji kazatelské legitimacy mohl ve zjitřeném diskurzu prvních dvou dekád 15. století generovat jediný novozákonní úryvek, do něhož byly promítány zcela odlišné teologicko-sociální postoje. Podobné tázání po reálném argumentačním dosahu biblických citátů najdeme též v článcích o apokalyptických proroctvích (Pavla Cermanová) a o obraně utrakvismu v díle Václava Korandy ml. (Jindřich Marek).

Druhou část knihy tvoří příspěvky tematicky zaměřené na dobu konfesní rozrůzněnosti (konec 15. až první polovina 17. století), přičemž většinou jde o texty zabývající se Jednotou bratrskou. Kromě exkurzů do dějin bratrského kazatelství (Ota Halama, Tabita Landová) či liturgicko-hudebních specifik v otázce lekcionáře (Eliška Baťová) zde nalézáme jazykovědné i historické studie o různých vydáních Bible kralické (Robert Dittmann, Jiří Just). Prostor dostává i polemicky laděný článek Jaroslava Havranta problematizující jednoznačnost konfesního určení biblických překladatelů v 16. století a poté i synteticky koncipovaný text o biblické hermeneutice moravských novokřtěnců (Martin Rothkegel). Poslední jmenovaný příspěvek je jedinou cizojazyčnou studií sborníku a svým rozsahem několikanásobně převyšuje standard ostatních textů, což (navzdory jeho přínosnosti a komplexitě) vzbuzuje dojem redakčního pochybení. Nastíněná dvě ohniska badatelského zájmu příspěvkatelů ve dvou půlích knihy uzavřel článek Lucie Doležalové, v němž autorka komparuje pozdně středověké výklady Písma svatého s Komenského *Manuálníkem* (české převyprávění bible).

Pomineme-li pochopitelnou útržkovitost probíraných témat, působí celé dílo metodologicky vyváženým dojmem. Problémově zaměřený přístup skoro všech článků je spojen zřejmě se skutečností, že kniha vznikla jako rezultat kolokvia, které v roce 2013 pořádala Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Všechny příspěvky vykazují charakter materiálově cenného výzkumu, jednotliví autoři většinou neulpívají na mělčinách historické kontextualizace, nýbrž se pouštějí do hlubin textologické analýzy. Široké časové vymezení knihy navíc umožňuje přehlednout diskurzivní změny biblické hermeneutiky, exegeze a věroučné argumentace ve třísetletém období rozjitřené sociálně-náboženské situace. Kolektivní dílo tohoto typu představuje ne snad průlomový, dozajista však v mnoha ohledech přínosný příspěvek k debatě o pozdně středověkých a raně novověkých formách náboženského myšlení.

VOJTĚCH VEČEŘE

Colette HALTER-PERNET, *Felix Hemmerli. Zürichs streitbarer Gelehrter im Spätmittelalter*, mit Übersetzungen aus dem Lateinischen von Helena MÜLLER und Erika EGNER EID, Chronos, Zürich 2017

446 s., ISBN 978-3-0340-1349-9

Der vorliegende Band lädt zum Kennenlernen von Felix Hemmerli ein, einer in ihrer Zeit höchst kontroversen Persönlichkeit, die heute nur noch Spezialistinnen und Spezialisten bekannt sein dürfte. Der 1388/89 in eine wohlhabende Zürcher Familie hineingeborene Hemmerli ist ab dem Wintersemester 1406 als Student in Erfurt belegt, wo er sich mit kanonischem Recht beschäftigte. Als vergleichsweise späte Gründung (1392 eröffnet) profitierte die Universität Erfurt vom Reiz des Neuen und zog renommierte Lehrer an, was insbesondere der juristischen Fakultät zugute kam. Für das Doktorat wechselte Hemmerli jedoch nach Bologna, wo er im Herbst 1424 promoviert wurde. Finanziell war er zu diesem Zeitpunkt bereits abgesichert, da er seit 1412 eine Chorherrenpfründe am Zürcher Großmünster innehatte. Zusätzliche Pfründen besaß er am St.-Mauritius-Stift im aargauischen Zofingen und am St.-Ursen-Stift in Solothurn, wo er 1421 zum Propst gewählt wurde. Mit seinen

Bemühungen, auch die Großmünsterpropstei zu erhalten, lief Hemmerli bei seinen Mitkanonikern auf und musste sich mit der Würde des Kantors begnügen. In beiden Ämtern amtete er energisch und pflichtbewusst: Als von Zürich, wo er seinen Lebensmittelpunkt hatte, nach Solothurn „pendelnder“ Propst veranlasste er beispielsweise die Erneuerung der Stiftsstatuten und ließ neue Chorantiphonarien anfertigen. Als Chorherrenideale schwebte dem – nicht inkorporierten – Besucher des Konstanzer Konzils und Basler Konzilsteilnehmer (1432–1435) „die absolute Pflichterfüllung innerhalb des Stiftslebens, die Vorbildfunktion gegenüber Laien sowie der Ausweis von Wissen und Gelehrsamkeit“ vor, „aber auch der Wille, bei Missständen innerhalb der Kirche Reformen auszuarbeiten und diese in die Praxis umzusetzen“ (S. 93–94).

Hätte sich Hemmerli Leben in den skizzierten Bahnen bewegt, so wäre ihm – abgesehen von Einträgen in der prosopographischen Spezialliteratur – kaum weiteres Interesse zuteil geworden. Dieses weckt er durch seine Tätigkeit als Publizist, ja, als ausgesprochener Polemiker. Die Liste der Themen, zu denen er sich vielfach pointiert und meinungsstark äußerte, ist lang. Unter seinen Schriften, unter denen viele einen merklich tagesaktuellen, ephemeren Charakter haben, finden sich beispielsweise Stellungnahmen gegen die Mendikanten und im Wald lebende Einsiedler; weitere kircheninterne Positionsbezüge betreffen etwa die Einführung neuer Festtage, weltliche Geschäfte von Mönchen, das Jubeljahr, sakramentale Wettersegen, Exorzismen und Beschwörungen oder kirchliche Missstände. Dass sich Hemmerli gerade mit der Anprangerung kirchlicher Missstände nicht nur Freude machte, liegt auf der Hand; „unter seinen Mitkanonikern am Großmünster [galt er sicherlich] als Querulant“ (S. 162), der aus einer übersteigerten Überzeugung, Recht zu haben, keiner Auseinandersetzung auswich und dabei auch ausfällig wurde. So zog er in Schriften wie *Doctoratus in stultitia* oder *Epistola contra quandam superbum clericum* gegen gewisse Mitkanoniker vom Leder. Im Dialog *Über den Trost wegen der feindseligen Unterdrücker* griff Hemmerli auch den Dompropst Matthäus Nithart direkt an.

Hemmerli beschränkte sich in seinen Polemiken nicht auf das Großmünsterstift, auch zu aktuellen politischen Fragen nahm er wortgewaltig Stellung – am ausführlichsten als Sympathisant der innerstädtischen Adelspartei im Alten Zürichkrieg, der sich zwischen 1436 und 1450 hinzog. Die Kontrahenten in diesem langwierigen und verwickelten Territorialkonflikt waren